



Акімова О. В.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ АДАПТАЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТИПОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ

Досліджено окремі елементи механізму протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму за допомогою типологічних досліджень, які розробляються міжнародними організаціями. Міжнародні стандарти в сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму закладають основи організації та правового забезпечення національних режимів в цій області і передбачають дієву систему перевірки їх реалізації. Використання типологій дозволяє оперативно реагувати на незаконні фінансові операції і виявляти додаткові критерії віднесення їх до сумнівних та зменшувати ризики та збитки держави в фінансовому секторі.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, внутрішній фінансовий моніторинг, типологія, міжнародний стандарт, легалізація, злочинність.

1. Вступ

Проблематика протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, сьогодні має особливе значення як для України, так і для всього світу, а суспільна небезпека даного явища в останнє десятиліття набула нових аспектів, показавши його міцний зв'язок з фінансуванням тероризму.

Легалізація злочинних доходів набула таких масштабів, що може служити джерелом фінансових і економічних потрясінь для будь-якої держави і навіть окремих регіонів світу. Так, за оцінкою Міжнародного валютного фонду, обсяг щорічно відмиваються грошових коштів, отриманих в результаті різних злочинів, становить 2–5 % світового валового внутрішнього продукту.

Для будь-якої держави, незалежно від рівня розвитку його соціально-економічної та правової систем, проникнення в національну економіку злочинних доходів призводить до встановлення контролю з боку злочинних угруповань над окремими секторами економіки, поширенню корупції, засобів і методів недобросовісної конкуренції, переорієнтації діяльності економічних суб'єктів в користь кримінальних груп і в результаті — до істотної деформації економічної системи в цілому.

В процесі протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, в Україні актуальним залишається чітке визначення кола і критеріїв ідентифікації операцій, що підлягають фінансовому моніторингу та механізмів передачі інформації про дані операції, тому що саме це є основою ефективного функціонування системи запобігання відмиванню «брудних» доходів і фінансування тероризму.

Згідно ст. 4 Закону України «Про запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», фінансовий моніторинг складається з двох рівнів:

1) обов'язковий фінансовий моніторинг — це сукупність заходів спеціально уповноваженого органу

виконавчої влади з питань фінансового моніторингу з аналізу інформації щодо фінансових операцій, що надається суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також заходів з перевірки такої інформації відповідно до законодавства України;

2) внутрішній фінансовий моніторинг — діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу по виявленню фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, та інших фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів.

Особливість ознак внутрішнього фінансового моніторингу, а також специфіка обліку фінансових операцій обумовлює виявлення таких операцій в основному при візуальному спостереженні. Візуальне спостереження умов проведення фінансових операцій з метою виявлення таких, які можуть бути віднесені до внутрішнього фінансового моніторингу, особливо при значній кількості операцій, потребує достатньої кваліфікації працівників, які відповідають за виявлення таких операцій, постійне навчання персоналу та багато часу на подальший ретельний аналіз щодо можливості їх зв'язку з відмиванням.

Для організації внутрішнього фінансового моніторингу обмежень не передбачено, а фінансова установа самостійно визначає порогові суми фінансових операцій і додаткові критерії віднесення їх до сумнівних, що створює поле для зловживань не лише осіб, які мають намір легалізувати злочинні доходи, але й для персоналу, власників і менеджменту фінансової установи.

2. Об'єкт дослідження та його технологічний аудит

Об'єктом дослідження є типологічні звіти міжнародних організацій, які використовуються суб'єктами фінансового моніторингу для запобігання неправомірних фінансових операцій, що носять незаконний характер та сприяють легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Типології — це формалізовані та визначені за допомогою критеріїв операції, або їх комбінація, що дозволяють шляхом порівняння та аналогії точніше та скоріше знайти ознаки злочинності операцій, що здійснюються. Використання таких закордонних та вітчизняних типологій в системі державного моніторингу дає можливість своєчасно отримати впевненість або мотивовану підозру до операцій по відмиванню коштів.

3. Мета та задачі дослідження

Метою роботи є дослідження окремих інструментів внутрішнього фінансового моніторингу і визначення типологій, які повинні використовуватися в фінансових установах згідно з рекомендаціями міжнародних організацій. Міжнародна система протидії відмиванню злочинних доходів і фінансуванню тероризму являє собою сукупність міжнародних і національних інституційних і правових механізмів, спрямованих на попередження, виявлення та припинення діянь, що мають на меті легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування терористичної діяльності, і поєднують в собі різноманітні методи регулювання виникаючих в зв'язку з цим суспільних відносин.

Для досягнення поставленої мети були поставлені такі завдання:

1. Дослідити структуру, функції та завдання міжнародної Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей — ФАТФ (FATF) та регіональних груп.

2. Ознайомитись зі Стандартами та Рекомендаціями ФАТФ, які країни повинні застосовувати для протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму.

3. Зробити аналіз Звітів про типологічні дослідження ФАТФ та регіональних груп, та оцінку можливостей їх використання вітчизняною фінансовою системою в процесі проведення фінансового моніторингу.

4. Визначити найбільш характерні для України операції, що пов'язані з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом і фінансуванням терористичної діяльності, та виявити їх за допомогою міжнародних типологій.

4. Аналіз літературних даних

Проблеми та перспективи розвитку національної системи фінансового моніторингу і його складових в Україні знайшли своє відображення в роботах багатьох науковців, але не дивлячись на значний обсяг теоретичних і практичних розробок, велика кількість питань що до механізмів і критеріїв визначення незаконних фінансових операцій є не вирішеними і потребують подальшого дослідження [1]. Наслідком цього є проникнення коштів, отриманих злочинним шляхом до різних галузей економіки, зокрема кредитно-фінансового й банківського секторів, а також зростання ймовірності використання таких коштів терористичними угрупованнями [2]. Аналіз досвіду фінансового моніторингу в світі може бути трансформований і реалізований в Україні лише з урахуванням національних особливостей забезпечення процесу фінансового моніторингу [3]. Державною службою фінансового моніторингу України, як підрозділом фінансової розвідки України здійснюється велика робота що до адаптації міжнародних стандартів ФАТФ до особливостей вітчизняної фінансової системи [4].

Але, не дивлячись на наявність Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму, більшість положень залишаються неформалізованими і невизначеними [5]. Тому у цій сфері залишається значне коло питань, які потребують подальшого дослідження, зокрема необхідність удосконалення системи фінансового моніторингу, особливо в сучасних умовах соціально-економічного розвитку країни за допомогою міжнародних типологій [6].

5. Матеріали та методи дослідження

Під час проведення дослідження і вирішення поставлених завдань у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи досліджень, такі як: методи кількісного та якісного порівняння, аналогій, спостереження, аналіз, синтез, системний підхід та абстрагування.

Емпіричною основою дослідження є інформаційні джерела, які містять Стандарти, Типологічні звіти та Рекомендації таких міжнародних організацій, як Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму (ЕАГ), Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ), а також матеріали Підрозділу фінансової розвідки (ПФР) України.

6. Результати дослідження

Стаття 16 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [7], визначає, що фінансова операція підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, якщо у суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникають підозри, які ґрунтуються, зокрема, на типологічних дослідженнях у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, підготовлених та оприлюднених спеціально уповноваженим органом.

Не дивлячись на наявність Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму, затверджених Наказом Державного фінансового моніторингу України 03.08.2010 № 126, більшість положень залишаються неформалізованими і невизначеними [5].

Потребує також більш чітке визначення використання типологічних досліджень у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, підготовлених та оприлюднених спеціально уповноваженим органом.

До інформаційних джерел, що рекомендує Державна служба фінансового моніторингу відносяться типології міжнародних організацій, що здійснюють діяльність у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів.

Вивчення функцій і повноважень усіх задіяних у вказаній системі міжнародних і регіональних організацій і структур дозволяє виділити в якості основних напрямків їх діяльності в сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму такі, як: створення міжнародних стандартів в цій галузі, їх доповнення, вдосконалення і поширення по всьому світу, перевірка ефективності реалізації даних стандартів на націо-

нальному рівні, а також надання необхідної технічної допомоги в їх реалізації.

Міжнародні правові основи в області протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму відрізняються значним різноманіттям складових її правових джерел у зв'язку з формальною незалежністю організацій і структур, що займаються нормо утворенням на даному напрямку.

Ключова роль у створенні міжнародних стандартів протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму відводиться Групі розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей — ФАТФ (FATF).

ФАТФ — це незалежна міжурядова організація, яка розробляє і популяризує свої принципи для захисту всесвітньої фінансової системи від загроз відмивання грошей, фінансування тероризму та фінансування поширення зброї масового знищення. Рекомендації ФАТФ є загально визнаними міжнародними стандартами протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму.

ФАТФ створена в 1989 р. за рішенням країн «Великої сімки». До складу ФАТФ входять 34 країни і 2 регіональні організації. Основним інструментом ФАТФ є Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення. Дотримання цих стандартів дозволяє країнам побудувати ефективні системи ПД/ФТ і захистити національну економіку від тіншового капіталу.

Згідно Резолюції Ради Безпеки ООН 1617, Рекомендації ФАТФ є обов'язковими для застосування державами, що входять в Організацію Об'єднаних Націй.

Для поширення міжнародних стандартів в країнах, що не входять в ФАТФ, створені 8 регіональних груп по її типу:

- Євразійська група (ЕАГ);
- Азіатсько-Тихоокеанська група по боротьбі з відмиванням грошей (АТГ);
- Група по боротьбі з відмиванням грошей в Східній і Південній Африці (ЕСААМЛГ);
- Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей в Південній Америці (ГАФІЛАТ);
- Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей на Близькому Сході і в Північній Африці (МЕНАФАТФ);
- Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму (МАНІВЕЛ);
- Карибська група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (КФАТФ);
- Міжурядова група по боротьбі з відмиванням грошей в Західній Африці (ГІАБА).

Однією з найбільш великих є ЕАГ — Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму. До держав-спостерігачів цієї групи з жовтня 2004 р., рішенням Установчої конференції ЕАГ, відноситься і Україна.

У лютому 2005 р. ЕАГ отримала статус спостерігача в ФАТФ. З червня 2010 р. Євразійська група є асоційованим членом ФАТФ.

У зв'язку з цим, суб'єкти первинного фінансового моніторингу можуть використовувати посилання на інформаційні джерела, які містять типології та Рекомендації таких міжнародних організацій як Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму (ЕАГ) і Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ).

Рекомендації ФАТФ встановлюють комплексну і послідовну структуру заходів, які країни повинні застосовувати для протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму, а також фінансування поширення зброї масового знищення. Країни мають різноманітні правові, адміністративні та оперативні структури і різні фінансові системи, у зв'язку з чим не можуть приймати ідентичні заходи з протидії цим загрозам. Тому країни повинні адаптувати до своїх конкретних умов Рекомендації ФАТФ, які встановлюють міжнародні стандарти. Рекомендації встановлюють необхідні заходи, які країнам слід мати для того, щоб:

- визначати ризики, розробляти політику і здійснювати координацію всередині країни;
- переслідувати відмивання грошей, фінансування тероризму і фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- застосовувати превентивні заходи для фінансового сектора і інших встановлених секторів;
- встановлювати повноваження і відповідальність компетентних органів (наприклад, слідчих, правоохоронних і наглядових органів) і інші інституціональні заходи;
- зміцнювати прозорість і доступність інформації про вигоди одержувача власності юридичних осіб і утворень;
- забезпечувати міжнародне співробітництво.

Стандарти ФАТФ включають самі Рекомендації та Пояснювальні записки [8], до них разом з відповідними визначеннями в Словнику. Заходи, що встановлені в Стандартах ФАТФ, повинні застосовуватися всіма членами ФАТФ і їх застосування строго оцінюється через процеси взаємних оцінок і через процеси оцінок Міжнародного Валютного Фонду та Світового Банку — на основі загальної методології оцінки ФАТФ. Деякі Пояснювальні записки та визначення включають приклади, які ілюструють можливе застосування вимог. Ці приклади не є обов'язковими елементами Стандартів FATF та включені тільки в якості роз'яснення. Приклади не призначені для того, щоб бути всебічними, і хоча вони розглядаються як корисні індикатори, вони можуть підходити не до всіх обставин.

Рекомендації містять 40 Стандартів, які згруповані наступним чином:

- A — Політика ПД/ФТ і координація.
- B — Відмивання грошей і конфіскація.
- C — Фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення.
- D — Превентивні заходи.
- F — Повноваження та відповідальність компетентних органів і інші інституційні заходи.
- G — Міжнародне співробітництво.

Для України найбільший інтерес представляють типологічні дослідження ЕАГ [9], тому що згідно з Рекомендаціями, проводять дослідження типологій (найбільш поширених схем) легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму, характерних для євразійського регіону. Результати типологічних досліджень дозволяють виявляти найбільш високо ризикові зони і сектори, побудувати ефективну методологію управління ризиками.

Пріоритетні для регіону теми дослідження типологій визначаються учасниками Пленарних засідань ЄАГ. Євразійська група поширює результати досліджень в правоохоронні та наглядові органи, а також інститути приватного сектора.

Останніми типологічними дослідженнями цієї організації є:

— «Відмивання грошей через ринок цінних паперів» (2013).

— «Легалізація злочинних доходів і фінансування терористичної діяльності з використанням готівкових коштів і грошових інструментів» (2012).

— «Дослідження можливих напрямків вдосконалення взаємодії підрозділів фінансової розвідки країн ЄАГ по боротьбі з діяльністю терористичних організацій, що діють в Євразійському регіоні і не включених в міжнародний список терористичних організацій» (2012).

— «Протидія правопорушенням у сфері державних закупівель» (Росія).

Також корисними для організації внутрішнього моніторингу фінансовими установами України можуть бути Звіти про типологічні дослідження ФАТФ:

— «Керівництво ФАТФ щодо застосування ризик-орієнтованого підходу для передплачених карт, мобільних платежів і онлайн платежів (2013)».

— «Міжнародний передовий досвід — Цільові фінансові санкції, пов'язані з тероризмом і фінансуванням тероризму» (Рекомендація 6) (2013).

— «Керівництво ФАТФ з фінансових розслідувань: оперативні питання (червень 2012).

— «Конкретні чинники ризику, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів від корупції» (червень 2012).

— «Відмивання доходів від корупції» (2011).

— «Нові способи платежів» (вересень 2010).

Актуальними для українських банків є використання при проведенні внутрішнього фінансового моніторингу типологій, приведених в матеріалах 17-го Пленарного засідання ЕАГ «Легалізація злочинних доходів і фінансування терористичної діяльності з використанням готівкових коштів і грошових інструментів» (Делі, 2012 р.) [10].

Згідно з отриманими в ході дослідження даними, останнім часом в більшості держав-респондентів відзначається зростання обсягу готівкової грошової маси. Збільшення потреби економіки в грошах у зв'язку із зростанням національного продукту, підвищенням цін або в силу інших причин призводить до необхідності у відповідному збільшенні грошової пропозиції з боку банків. Однак варто зазначити, що збільшення обсягу готівкових коштів збільшує і ризики їх використання в злочинних цілях.

Основними факторами, що стимулюють використання готівки, є:

— наявність фінансових інструментів, таких як векселі, дорожні чеки, акції на пред'явника, банківські чеки, що дозволяють отримувати виплати в готівковій формі;

— існування тіншової економіки;

— низький ступінь використання безготівкових платежів фізичними особами при оплаті за товари та послуги;

— неофіційні доходи населення, які одержуються і зберігаються в готівковій формі.

Зростання використання готівки при проведенні розрахунків, а також у веденні господарської діяльності сприяє таким негативним наслідкам, як:

— зменшення надходження грошових коштів до державного бюджету у зв'язку зі зниженням оподаткованої бази;

— зміна структури грошової маси держави на користь готівки, що значно ускладнює планування і регулювання процесів, що відбуваються в економіці країни, і як результат — підрив економічної стабільності і соціального благополуччя держави;

— сприяє зростанню тіншової економіки і розвитку сірого ринку, тому що здійснення контролю готівки значно ускладнено;

— сприяє збільшенню ризику виникнення незаконних «центрів» по фінансуванню екстремістської і терористичної діяльності, що в свою чергу, створює загрозу для громадської безпеки.

З огляду на загрози, зв'язані з обігом готівки, держави повинні проводити послідовну і жорстку політику в сфері протидії відмиванню грошей / фінансуванню тероризму (ПВГ/ФТ), на систематичній основі оптимізувати національне законодавство, яке регламентує обіг готівки і грошових інструментів, керуючись при цьому досвідом в частині ПВГ/ФТ профільних міжнародних організацій і наддержавних об'єднань.

За результатами аналізу відомостей, отриманих від держав, які взяли участь в дослідженні, можна констатувати, що з метою регулювання обороту готівки і грошових інструментів в Російській Федерації, Республіці Білорусь, Узбекистані, Україні, Вірменії, Киргизькій Республіці, Казахстані, Туреччині, Сербії діють профільні закони, що регулюють оборот вищезазначених ризикових інструментів. В рамках реалізації необхідних заходів з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму розроблені і використовуються на державному рівні:

— системи з ідентифікації клієнтів — суб'єктів господарювання та фізичних осіб, що проводять фінансові операції в готівковій формі. Ідентифікація фізичних осіб передбачає встановлення таких відомостей: прізвище, ім'я, по батькові, дані документів, що підтверджують особу (для громадян-резидентів і громадян-нерезидентів — дані паспорта, для осіб без громадянства та біженців — відомості з поля зору на проживання, міграційних карт), адреса місця проживання або місця перебування.

Ідентифікація юридичних осіб передбачає встановлення найменування організації, правової форми організації (ВАТ, ЗАТ, ТОВ, ПП, і т. п.), ідентифікаційного номера платника податків, місце державної реєстрації та місце фактичного знаходження;

— критерії підозрілості і порогові величини, відповідно до яких відбувається оцінка здійснюваних фінансових операцій з точки зору ПВГ/ФТ.

Грунтуючись на наявному матеріалі, а саме практиці Білорусі, Росії та України, можна навести кілька прикладів використання готівкових грошових засобів та грошових інструментів у протиправній діяльності, а також виділити ознаки подібних підозрілих операцій.

На думку представників Державної служби з фінансового моніторингу України, характерними ознаками підозрілості фінансових операцій з готівкою і грошовими інструментами є:

1) купівля-продаж чеків, дорожніх чеків або інших подібних платіжних засобів за готівку;

2) зарахування на рахунок коштів у готівковій формі з їх подальшим переведенням того ж або наступного операційного дня іншій особі;

3) проведення фінансових операцій з цінними паперами на пред'явника, які не депонованими в депозитарних установах;

4) проведення фінансових операцій з векселями, з бланковим індосаментом або індосаментом на пред'явника;

5) залутаний або незвичний характер фінансової операції чи сукупності пов'язаних між собою фінансових операцій, що не мають очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети;

6) невідповідність фінансової операції характеру та змісту діяльності клієнта;

7) регулярне проведення особою операцій з обміну банкнот малого номіналу, особливо іноземної валюти, на банкноти великого номіналу;

8) не пов'язане з діяльністю юридичної особи або фізичної особи підприємця істотне збільшення залишку на рахунку, який використовується для покупки цінних паперів на пред'явника;

9) регулярне представлення чеків, емітованих банком-нерезидентом та індексованих нерезидентом, на інкасо, якщо така діяльність не відповідає діяльності юридичної особи або фізичної особи — підприємця, відомої суб'єкту первинного фінансового моніторингу, та інші.

Підрозділ фінансової розвідки (ПФР) України представив наступні приклади схем з виведення грошових коштів в тіньовий обіг через переведення в готівку.

Кредитні угоди.

Двома страховими компаніями, які мають загальний засновницький склад, використовується схема швидкого руху значного обсягу грошових коштів (з різницею в кілька хвилин) з метою перерахування кредитних коштів в якості оплати цінних паперів з ознаками «фіктивності» на рахунок загального контрагента ТОВ «А» з подальшою конвертацією безготівкових коштів у готівку через фізичну особу «А».

Так, за один день страхова компанія «А» і страхова компанія «Б» після завершення операційного дня отримали о 18 год. 50 хв. кредитні кошти від банку по 50 млн. грн. кожна. Відразу зазначені кошти були перераховані в якості оплати за векселі з іменним індосаментом на рахунок ТОВ «А». ТОВ «А», в свою чергу о 19 год. 01 хв. перераховує отримані кошти в сумі 100 млн. грн. на рахунок фізичної особи «А». Надалі, грошові кошти фізичною особою «А» о 19 год. 25 хв. зняті готівкою. Також встановлено, що емітент векселів має ознаки фіктивності. Фізична особа «Б» — засновник страхової компанії «А» і страхової компанії «Б», а також страхова компанія «А» були залучені до схеми, пов'язаної з махінаціями на ринку нерухомості.

Депозитні операції.

Громадянами «А» і «В» внесені на депозитні рахунки в одній банківській установі по 20 млн. грн. У той же день громадянами «С» і «Д» були отримані готівкою кредитні кошти в тієї ж банківській установі в сумах по 20 млн. грн. Зазначені кошти в той же день були внесені громадянами «С» і «Д» готівкою як дострокове повернення кредиту. Громадянами «А» і «В» також в той же день було отримано готівкою по 20 млн. грн. кожному в якості дострокового повернення суми депозиту. Громадянин «А» за інформацією Міністерства внутрішніх справ України значився як особа, що перебуває в місцях позбавлення волі. Громадянин «В» раніше вчинив правопорушення, пов'язане з обігом наркотичних засобів.

Громадяни «С» і «Д» були пов'язаними особами (співзасновники 2 підприємств).

Зовнішньоекономічні операції.

Компанією-нерезидентом на території України через українське підприємство проведена конвертація валютних коштів, які в подальшому були зняті готівкою. Між ТОВ «Г» (Україна) і компанією «А» (Нова Зеландія) був укладений договір безоплатної фінансової допомоги на суму 100,0 млн. євро. Протягом певного періоду на рахунок ТОВ «Г» від компанії «А» зараховувалися кошти на загальну суму 74,9 млн. євро та 27,5 млн. дол. США (1,0 млрд. грн.), частина з яких була відразу конвертована в національну валюту і через касу банківської установи знята готівкою громадянином «Б» (є директором ТОВ «Г») на закупівлю сільськогосподарської продукції на суму 77,4 млн. грн.

Встановлено, що відносно громадянина «Б» правоохоронними органами порушено і направлено до суду кримінальну справу за фактом незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту. Даний громадянин був оголошений в державний розшук за підозрою в пограбуванні, поєднаному з проникненням в житло. В рамках розслідування отримана інформація підрозділу фінансової розвідки Нової Зеландії і встановлено, що джерелом походження коштів на рахунках компанії «А» були кошти компаній-нерезидентів, рахунки яких були відкриті громадянами України послідовно протягом десяти днів. Реєстраційний агент компанії «А» — компанія «С», підозрюється в діяльності по реєстрації компаній-оболонки.

Підводячи підсумки розгляду прикладів можливих схем відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, з використанням готівкових коштів і фінансових інструментів слід зазначити, що причинами, які сприяють виникненню ризиків відмивання доходів з використанням даних інструментів, є:

- недостатня якість процедур внутрішнього контролю в банках і небанківських фінансових організаціях;
- недостатнє інформування банками і небанківськими фінансовими установами про недобросовісних клієнтів, виявлених в ході реалізації внутрішнього контролю (як наслідок вищезазначеної причини);
- наявність прогалів в діючих профільних законодавствах, які роблять можливим використання готівки і грошових інструментів в злочинних цілях.

Система контролю, що встановлюється в тому чи іншому фінансовому секторі, індивідуальна в кожній країні. Достатність прийнятих заходів визначається самостійно кожною державою, виходячи зі сформованої практики, економічних, географічних, історичних та інших особливостей держави.

Разом з тим, з метою виключення або попередження виникнення подібних схем, можливо, слід проаналізувати чинне законодавство країни, оцінити достатність заходів, що вживаються регулювання, ефективність механізмів контролю, і, при необхідності, розглянути питання їх зміни і доповнення, в тому числі з урахуванням нових рекомендацій ФАТФ.

Крім того, слід звернути особливу увагу на те, що досить ефективним інструментом з точки зору виявлення та уточнення зон ризику в різних сферах є формування постійного партнерства з приватним сектором. В якості

окремої заходи пропонується розглянути питання можливого внесення змін до профільного законодавства, яке регламентує обіг готівки грошових коштів і грошових інструментів, які дозволяють:

- знизити до умовно безпечного рівня максимально можливої зняття готівкових коштів індивідуальними підприємцями і юридичними особами;
- ввести зобов'язання сплачувати прибутковий податок при знятті юридичними особами та індивідуальними підприємцями готівки понад допустиму межу;
- встановити обов'язкову ідентифікацію осіб, які погашають грошові інструменти на пред'явника, встановити ліміти по погашенню грошових інструментів на пред'явника;
- обмежити розрахунки між юридичними особами, а також юридичними особами та фізичними особами з використанням грошових інструментів.

Таким чином, процес створення ефективної системи внутрішнього фінансового моніторингу за допомогою типологічних досліджень:

- має бути спрямований не тільки на документування фактів легалізації, а й на розкриття економічних злочинів;
- потрібно виробити такий курс розвитку внутрішнього фінансового моніторингу, який задовольнив би вимогам спеціалізованих міжнародних інституцій у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і створив би умови для подальшого ефективного функціонування національної економіки;
- потребує удосконалення законодавчої бази у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом та формалізації його критеріїв.

7. SWOT-аналіз результатів досліджень

SWOT-аналіз застосування типологічних досліджень: Сильні сторони:

- вдосконалення окремих елементів національної системи протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму відповідно до міжнародних рекомендацій;
- застосування превентивних заходів для фінансового сектора і інших секторів;
- запобігання фінансово-економічної системи від проникнення в них злочинних грошей і забезпечення їх стабільності та безпеки.

Слабкі сторони:

- підвищення вартості обслуговування;
- велика кількість документів для подання в банк;
- зменшення прибутків фінансових установ.

Можливості:

- робота тільки з надійними контрагентами;
- поліпшення відносин з контрагентами та контролюючими органами.

Загрози:

- ризик втрати існуючих або відлякування потенційних контрагентів.

8. Висновки

1. Вивчені задачі, структура та функції міжнародних організацій, які проводять дослідження щодо запобігання

та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

2. Розглянуті типології щодо використання готівкових грошових засобів і грошових інструментів у протиправній діяльності, а також виділені ознаки подібних підозрілих операцій, які найбільш притаманні українському фінансовому сектору.

3. Зроблені висновки, про необхідність аналізу чинного законодавства країни, оцінки достатності заходів, що вживаються для запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом і при необхідності, розглянути питання їх зміни і доповнення, в тому числі з урахуванням нових рекомендацій ФАТФ.

4. Проведений SWOT-аналіз застосування типологічних досліджень, який дозволяє оцінити можливість і переваги їх використання в системі фінансового моніторингу.

Література

1. Коваленко, В. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [Текст]: монографія / В. В. Коваленко, С. О. Дмитров, А. В. Єжов. — Суми: УАБС НБУ, 2007. — 112 с.
2. Коломієць, І. В. Державний фінансовий моніторинг в Україні: сучасний стан і шляхи вдосконалення [Текст] / І. В. Коломієць // Форум права. — 2010. — № 1. — С. 164–169.
3. Куришко, О. О. Аналіз світового досвіду у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у контексті можливості його використання в Україні [Текст] / О. О. Куришко // Фінансовий простір. — 2013. — № 2 (10). — С. 8–15.
4. Державна служба фінансового моніторингу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: \www/URL: <http://www.sdfm.gov.ua>
5. Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму [Електронний ресурс]: Наказ Держфінмоніторинг України від 03.08.2010 № 126. — Режим доступу: \www/URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0909-10>
6. Волковинська, Т. В. Співробітництво з FATF як фактор формування в Україні європейської моделі фінансової системи [Текст] / Т. В. Волковинська // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. — 2007. — № 12. — С. 32–37.
7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII. — Режим доступу: \www/URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
8. Рекомендации ФАТФ. Международные стандарты по противодействию отмыванию денег, финансированию терроризма и финансированию распространения оружия массового уничтожения [Электронный ресурс]: пер. с англ. — М.: Вече, 2012. — 176 с. — Режим доступа: \www/URL: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF-40-Rec-2012-Russian.pdf>
9. Отмывание денег через рынок ценных бумаг [Электронный ресурс]: Типологический отчет ЕАГ // 18-е Пленарное заседание ЕАГ, 21-24 мая 2013 г., Республика Беларусь, г. Минск. — WGTYP, 2013. — Режим доступа: \www/URL: http://www.eurasiangroup.org/files/Typologii%20EAG/WGTYP_2013_4_rus_copy0.pdf
10. Легализация преступных доходов и финансирование террористической деятельности с использованием наличных денежных средств и денежных инструментов [Электронный ресурс]: Типологический отчет ЕАГ // 17-е Пленарное заседание ЕАГ, 5-9 ноября 2012 г., Индия, Нью-Дели. — WGTYP, 2012. — Режим доступа: \www/URL: http://eurasiangroup.org/WGTYP_2012_10_rus.pdf

ИССЛЕДОВАНИЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ АДАПТАЦИИ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ТИПОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ФИНАНСОВОГО МОНИТОРИНГА УКРАИНЫ

Исследованы отдельные элементы механизма противодействия легализации преступных доходов и финансированию терроризма с помощью типологических исследований, которые разрабатываются международными организациями. Международные стандарты в сфере противодействия легализации преступных доходов и финансированию терроризма закладывают основы организации и правового обеспечения национальных режимов в этой области и предусматривают действенную систему проверки их реализации. Использование типологий позволяет оперативно реагировать на незаконные финансовые операции и выявлять дополнительные критерии отнесения их к сомнительным и уменьшать риски и убытки государства в финансовом секторе.

Ключевые слова: финансовый мониторинг, внутренний финансовый мониторинг, типология, международный стандарт, легализация, преступность.

Акімова Олена Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, кафедра обліку і аудиту, Донбаська державна машинобудівна академія, Краматорськ, Україна, e-mail: kimolen@mail.ru.

Акімова Елена Владимировна, кандидат экономических наук, доцент, кафедра учета и аудита, Донбасская государственная машиностроительная академия, Краматорск, Украина.

Akimova Olena, Donbass State Engineering Academy, Kramatorsk, Ukraine, e-mail: kimolen@mail.ru

УДК 336.1

DOI: 10.15587/2312-8372.2016.81480

**Бардаш С. В.,
Баранюк Ю. Р.**

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ КЛАСИФІКАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО АУДИТУ

Висвітлено результати компаративного аналізу існуючих класифікацій державного аудиту. Досліджена обґрунтованість його ідентифікації як форми та виду контролю. Уточнено тлумачення понять «форма контролю», «вид контролю», «підвид контролю». На підставі усвідомлення поліморфності державного аудиту доведена доцільність його визнання формою контролю, а також здійснена його класифікація.

Ключові слова: державний аудит, форма контролю, вид контролю, класифікація державного аудиту.

1. Вступ

В умовах перебудови системи державного управління в бік децентралізації, побудови соціоцентричної економіки з обов'язковим врахуванням думок громадянського суспільства важливості набуває системний розвиток державного контролю у сфері господарювання. Лише його науково обґрунтоване запровадження може сприяти раціональному використанню фондів грошових коштів, вагому частку яких складають надходження від фізичних та юридичних осіб, а також інших суспільних ресурсів, ефективно управління якими має бути одним з головних завдань держави. Прагнення швидко долучитися до провідних країн світу призвело до того, що переважна більшість запозичених інновацій в організації державного управління, організації та здійсненні бізнес-процесів лише призвело до розбалансування чинної системи. Варто визнати, що майже всі нововведення у соціально-економічному житті країни є до кінця не доведеними та потребують прискіпливої уваги науковців. Це стосується й державного контролю, адже протягом останніх 20 років єдності поглядів щодо його теоретико-методологічних та праксеологічних засад ні серед науковців, ні серед практиків не досягнуто.

Однією з головних складових окресленої проблеми є відсутність класифікації державного аудиту, адже за умов зміни концепції розвитку контролю, а також «його ролі в трансформації економіки країни з'явилися нові підходи до побудови класифікаційних моделей. Форми та різновиди контролю, що були прийнятними в умовах

командно-адміністративної системи, почали загальмовувати розвиток економіки, завдавати йому шкоди» [1].

2. Об'єкт дослідження та його технологічний аудит

Об'єктом дослідження є класифікація державного аудиту, який запроваджується як найбільш ефективний інструмент управління суспільними ресурсами як на рівні держави, так і на рівні органів місцевого самоврядування.

Враховуючи те, що в Україні відсутня збалансована система органів державного аудиту, остаточно нерозроблений його понятійний апарат, нормативно-правовий регламентації притаманна поверховість, а й у деяких випадках декларативність, існуючі класифікації ґрунтуються на зарубіжних нормах його проведення. Це не може вважатися достатньою підставою для побудови науково обґрунтованої класифікації державного аудиту, яка має не лише описувати існуюче явище, а й передбачати його доки ще не встановлені прояви.

3. Мета та задачі дослідження

Метою роботи є формування моделі класифікації державного аудиту.

Для досягнення визначеної мети були поставлені наступні задачі:

1. Провести огляд останніх публікацій на предмет ідентифікації державного аудиту в системі понять «вид» та «форма».